

**ԶԱՅՆԱՅԻՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇԻՉՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ՏԵՍՈՂՈՒԹՅԱՆ ԽԱՆԳԱՐՈՒՄՆԵՐ
ՈՒՆԵՑՈՂ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՇԱՐԺԱԽԱՂԵՐՈՒՄ**

Չտեսնողների կողմնորոշման վերաբերյալ իրականացված շատ հեղինակների հետազոտություններն ապացուցում են ձայնային կողմնորոշիչների կարևոր դերն ու նշանակությունը նրանց պրակտիկ գործունեության (խաղային, ուսումնական, աշխատանքային, առօրյա և այլն) կազմակերպման գործընթացում [2, 34-38]: Սակայն, ինչպես ամերիկացի չտեսնող հոգեբան Տ.Կատսֆորտն է նշում. «Չտեսնող երեխան, միջև ձայնի և ձայնային առարկայի միջև կապ ստեղծելն, անցնում է երկար ճանապարհ»: Այս կապի ի հայտ գալը հիմնվում է տեղաշարժման զարգացման վրա [4, 53-58]:

Տարբեր ձայնային ազդանշանների օգնությամբ չտեսնող երեխան կարող է ընկալել շարժվող և անշարժ առարկաները, կողմնորոշվել տարածության մեջ: Զայնային կողմնորոշիչների դերը հատկապես մեծ է չտեսնող դպրոցականների խաղային գործունեության կազմակերպման գործընթացում [1, 19-22]:

Կրտսեր դպրոցականների խաղային գործունեության մեջ ձայնային կողմնորոշիչների կիրառման արդյունավետությունը որոշելու համար է անցկացվել տվյալ մանկավարժական գիտափորձը, որին մասնակցել են 28՝ չտեսնող և մնացորդային տեսողությամբ չտեսնող 1-ին-3-րդ դասարանցիներ՝ 14 հոգի ընդգրկելով փորձարարական և ստուգողական խմբերում: Ըստ տարիքի և սեռային պատկանելության, տեսողության խանգարման աստիճանի և տարածական կողմնորոշման կարողությունների երկու հետազոտական խմբերի փորձարկվողները գրեթե համակազմ էին:

Փորձարարական խմբի չտեսնող և մնացորդային տեսողությամբ չտեսնող երեխաների հետ, 3 ամիսների ընթացքում շարժախաղերի անցկացման 26-ից 21 պարապմունքների ժամանակ (80.7%) կիրառվել են ձայնային կողմնորոշիչները՝ ձայնային փարոս, ձայնային գնդակ, զանգակներ և այլն: Ստուգողական խմբում՝ միայն

շարժախաղերում են կիրառվել ձայնային կողմնորոշիչներ (30.7%), իսկ մնացած խաղերն անցկացվել են ընդհանուր մեթոդիկայով:

Փորձարարական խմբի շարժախաղերի բովանդակության մեջ մեր կողմից մտցվել են խաղային այնպիսի վարժություններ և առաջադրանքներ, որոնք երաշխավորված են դպրոցական ծրագրում, իսկ տեսողության խորը խանգարումներ ունեցող երեխաների համար ընտրվել են հատուկ խաղեր:

Շարժախաղերի ուսուցումը և դրանց անցկացումը տարբեր տեսակի ձայնային կողմնորոշիչների միջոցով անց է կացվել հատուկ մշակված մեթոդիկայով և որոշակի հաջորդականությամբ: Շարժողական առաջադրանքների կատարումը անց է կացվել մրցութային մեթոդներով՝ գտիր առարկան, ով է առաջինը, ով է ճիշտ և այլն: Խաղերի անցկացման այսպիսի ձևը նպաստում է փորձարկվողների՝ պարապմունքների նկատմամբ, հետաքրքրության, շարժողական ակտիվության, նպատակին հասնելու ձգտման զարգացմանը, որը չտեսնող սովորողների համար բացառիկ և կարևոր նշանակություն ունի:

Մանկավարժական գիտափորձի տարբեր փուլերի ժամանակ շարժախաղերում տարբեր տեսակի ձայնային կողմնորոշիչներ կիրառելով՝ տարածական կողմնորոշման զարգաման մակարդակը գնահատելու համար մեր կողմից անց են կացվել հետևյալ ստուգողական շարժողական առաջադրանքները.

- վազք 15մ՝ կողմնորոշվելով ըստ վազքուղու վերջում տրվող ձայնային ազդանշանի,
- վազք 15մ, ըստ հիշողության՝ առանց ձայնային կողմնորոշիչի օգտագործման:

Երկու առաջադրանքներում էլ գրանցվել է վազքի հեռավորության ճշտությունը, ինչպես նաև՝ ձայնի աղբյուրից վազքուղու կենտրոնական գծից շեղվելու մեծությունը:

Փորձարկման այս տարածքների ընտրությունը հիմնավորված էր լսողական և շարժողական ինֆորմացիաների հարաբերակցությամբ: Չտեսնող երեխան, շարժախաղի ընթացքում, տարածության մեջ ընկալում է ձայնային աղբյուրը և դրանով կողմնորոշվելով՝ շարժվում է դեպի ձայնը, կամ հեռանում է: Ձայնի ընկալումը կատարվում է լսողական վերլուծիչի կողմից, որն իրականացնում է հետադարձ կապը և շտկում շարժողական ոլորտի աշխատանքը: Այսպիսով, լսողական և շարժողական վերլուծիչների

փոխկապվածությունը տարածական կողմնորոշման հիմքն է հանդիսանում նաև չտեսնողների հետ անցկացվող շարժախաղերի ուսուցման գործընթացում [3, 78-79] :

Ուսուցանող մանկավարժական գիտափորձի արդյունքների վերլուծությունը ցույց տվեց, որ շարժախաղերում ձայնային կողմնորոշիչների կիրառումը նպաստում է տեսողության խորը խանգարումներ ունեցող երեխաների տարածական կողմնորոշման զարգացման արդյունավետությանը:

Հաստատված է, որ փորձարարական խմբում՝ ձայնային կողմնորոշիչների կիրառմամբ ուղեկցվող շարժախաղերում չտեսնող երեխաները հաճախ (26 խաղից 21-ում - 80.7%) տարածության մեջ ճիշտ կողմնորոշվելու համար, լավագույն արդյունքի են հասել 15մ հեռավորության վազքի կատարման մեջ: Նրանք առավել ակտիվ էին, քան ստուգողական խմբի երեխաները, որտեղ ձայնային կողմնորոշիչների կիրառումը սահմանափակ է եղել՝ 21 շարժախաղերից կիրառվել են միայն 8 խաղում՝ 30.7%:

Այսպիսով, մանկավարժական գիտափորձի տարբեր փուլերում ձայնային ազդանշանով 15մ վազքի՝ տարածական կողմնորոշման կարողությունների որոշման համար անցկացված ստուգողական փորձարկումները, ցույց տվեցին, որ մինչև գիտափորձի անցկացումը արդյունքները երկու հետազոտվող խմբերում էլ շատ ցածր էին:

Փորձարկվողները ձայնի աղբյուրից միջինում շեղվում էին 103.5 սմ, բացարձակ չտեսնողները՝ 104.3 սմ, իսկ մնացորդային տեսողությամբ չտեսնողները՝ 102.7 սմ:

Դիտումները ցույց տվեցին, որ վազքի ընթացքում այս երեխաների շարժումները անվստահ էին, հաճախ դանդաղեցնում էին վազքը՝ կարծես սպասելով կողմնակի օգնության: Նրանք, կարծես, վախենում էին անձանոթ տարածությունից, չնայած որ նախքան առաջադրանքը սկսելը ծանոթանում էին տարածության հետ, իսկ այս ծանոթության ընթացքում նրանց մանրամասնորեն բացատրվում էր խաղահրապարակի լայնությունն ու երկարությունը, փորձնականորեն ձայնային ազդանշաններ էին տրվում վազքուղու վերջում և այլն:

Այս արդյունքներն ապացուցում են, որ շարժախաղերի անցկացման ժամանակ ձայնային կողմնորոշիչների կիրառումը նպաստում է տեսողության խորը խանգարումներ ունեցող երեխաների տարածական կողմնորոշման կարողությունների և հմտությունների զարգացմանը: Տվյալ համախմբի երեխաների շարժողական գործունեության ընթացքում

ձայնային կողմնորոշիչներն որպես հիմք ընդունելու կարևորագույն հանգամանքը վստահություն է ներշնչում խաղահրապարակում անվտանգ տեղաշարժվելիս, նպաստում է հաստատականության զարգացմանը, ինչը վերջնական արդյունքում շարժախաղերի կիրառման ժամանակ չտեսնող երեխաներին դարձնում է առավել ակտիվ:

Հաստատվել է նաև, որ չտեսնող կրտսեր դպրոցականների հետ իրականացվող շարժախաղերի անցկացման ընթացքում ձայնային կողմնորոշիչների կիրառումը նպաստում է նաև շարժողական հիշողության զարգացմանը՝ տարածության մեջ ճիշտ կողմնորոշվելուն՝ արդեն առանց ձայնային ազդանշանի:

Այս մասին համոզիչ վկայում են անցկացված ստուգողական փորձարկումների արդյունքները, որտեղ բացարձակ չտեսնող և մնացորդային տեսողությամբ չտեսնող երեխաները պետք է 15 մետրը վազելին առանց ձայնային կողմնորոշիչի, այսինքն՝ ըստ հիշողության: Նախապես անցնելով և վազելով այդ տարածությունը՝ կողմնորոշվելով տրվող ձայնի, ձայնային փարոսի, զանգակի միջոցով, փորձարկվողներն ինքնուրույն վազում էին այդ 15մ ըստ հիշողության: Այս գործընթացի իրականացման ժամանակ ևս ֆիքսվել է վազքի ընթացքում վազբուլուց շեղվելու աստիճանը:

Մինչ գիտափորձը երկու խմբերի հետազոտվողներն, ըստ հիշողության վազքի ընթացքում, կենտրոնական վազբուլուց շեղվում էին 116,75սմ, ապա մանկավարժական գիտափորձի վերջում այս ցուցանիշները բարելավվել էին:

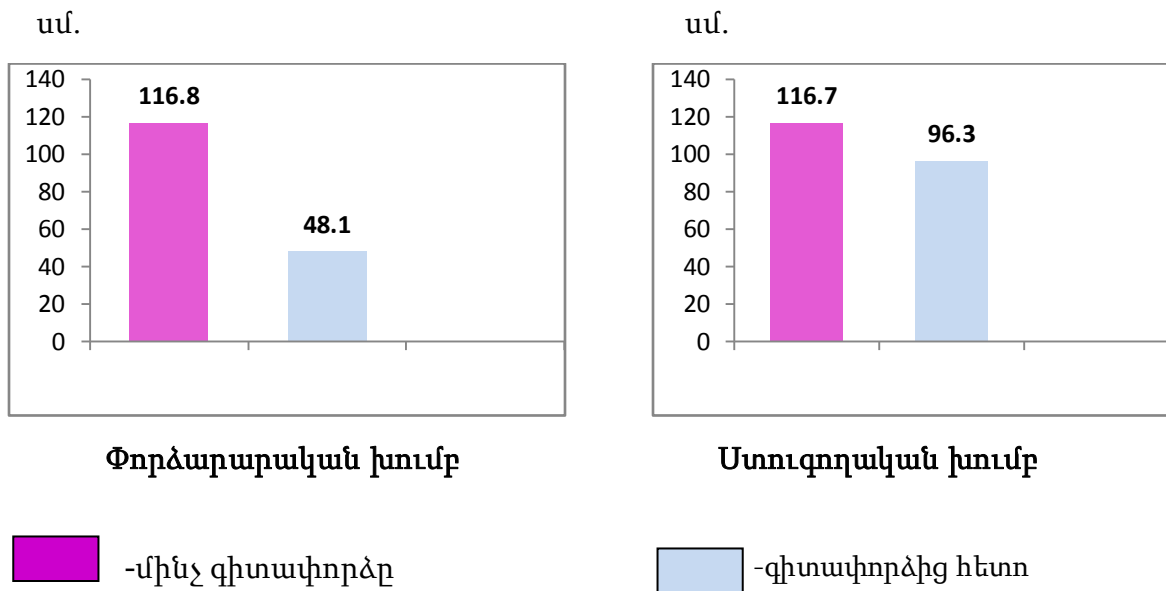
Բացարձակ չտեսնող և մնացորդային տեսողությամբ չտեսնող երեխաները վազքի ժամանակ իրենց վստահ էին զգում, չէին կանգնում և չէին սպասում հրահանգների և կողմնակի օգնության, ինչը տևելու էր մինչև գիտափորձի ավարտը:

Ստուգողական խմբում առաջադրանքի կատարման ժամանակ կողմնորոշման ճշտությունը զգալիորեն ցածր էր: Մանկավարժական գիտափորձի վերջում վազբուլուց շեղումը կազմում էր 96.3սմ, որն ի տարբերություն մինչև գիտափորձի անցկացումը, կազմում էր ընդամենը 20.4սմ, այսինքն՝ հիշողությամբ միջնորդավորված վազքի ընթացքում այս խմբի փորձարկվողների կողմնորոշման ցուցանիշներում բարելավումը կազմում էր 17.5% (նկար 1):

Մանկավարժական գիտափորձի արդյունքների հետագա վերլուծությունը, փաստում է, որ երեխաների մնացորդային տեսողության առկայությունը նպաստում է վազքում

նրանց՝ համեմատաբար ավելի արդյունավետ կողմնորոշմանը ինչպես ըստ ձայնի, այնպես էլ՝ ըստ հիշողության:

Այսպիսով, 15մ վազքի ժամանակ, կողմնորոշվելով ըստ տրվող ձայնային ազդանշանի, ձայնային աղբյուրից շեղումը բացարձակ չտեսնող երեխաների հետ անցկացվող մանկավարժական գիտափորձի վերջում կազմում էր 32.4սմ, իսկ մնացորդային տեսողությամբ չտեսնող երեխաների ցուցաբերած տվյալը մի քիչ ցածր էր՝ 27.3սմ:

Նկար1. Մանկավարժական գիտափորձի տարբեր փուլերում հաշվառված՝ փորձարկվողների կենտրոնական գծից շեղվելու համեմատական ցուցանիշները հիշողությամբ միջնորդավորված 15 մ վազքի ընթացքում:

Մնացորդային տեսողությամբ չտեսնող երեխաների հիշողությամբ միջնորդավորված 15մ վազքի ընթացքում ցուցաբերած տվյալները մինչև գիտափորձի անցկացումը առավել արտահայտված էին, քան բացարձակ չտեսնող երեխաներինը: Մնացորդային տեսողությամբ երեխաների ցուցաբերած արդյունքների բարելավումը մանկավարժական գիտափորձի վերջում կազմում էր 69.7սմ (60%): Բացարձակ չտեսնող երեխաների վազքուղուց շեղումը կրճատվել էր մինչև 67.8սմ (57.7%):

Այսպիսով, մանկավարժական գիտափորձի վերջում մնացորդային տեսողությամբ չտեսողների վազքուղու կենտրոնական գծից շեղումը կրճատվել էր մինչև 46.5սմ (116.2սմ մինչ գիտափորձը): Տարածական կողմնորոշման բարելավումը կազմում էր 60.0%:

Բացարձակ չտեսնողների տարածական կողմնորոշման ցուցանիշների բարելավումը ի տարբերություն մինչև գիտափորձի անցկացումը, փոքր-ինչ քիչ էր արտահայտված՝ վազքուղուց շեղումը 117.5սմ-ից կրճատվել էր մինչև 49.7սմ (57.7%):

Այսպիսով, կարելի է հաստատել, որ խաղի ժամանակ ձայնային կողմնորոշիչների կիրառումը, ի տարբերություն մինչև գիտափորձի անցկացումը, տեսողության խորը խանգարում ունեցող երեխաներին հնարավորություն է ընձեռում 15մ վազքի ժամանակ զգալիորեն բարելավել սեփական արդյունքները:

Ձայնային կողմնորոշիչների առկայությունը հատկապես չտեսնող կրտսեր դպրոցականների խաղերում ձևավորում և առաջացնում է շարժումների ազատություն, սեփական ուժերում վստահություն, խաղին մասնակցելու դրական հուզական տրամադրվածություն: Այսպիսի շտկողական գործընթացի կազմակերպումն, իր հերթին, շարժողական ակտիվության խթան է հանդիսանում, զարգացնում է ձայնի ուղեկցությամբ ձևավորվող կողմնորոշիչ հմտությունները: Այս փաստն, ինքնին, չտեսնող դպրոցականի վերականգնման, սոցիալական շփման, աշխատանքային գործունեության նախապատրաստման և հասարակություն ներգրավվելու կարևոր նախապայմանն է:

Գրականություն

1. Азарян Р.Н. Занятия физической культурой как важное средство эстетического воспитания и формирования эмоциональной сферы у слепых и слабовидящих учащихся // Проблемы педагогики и психологии.- Ереван, 2011.- N2.- С. 63-70.
2. Никитин В.И., Белова Е.И. Подвижные игры как средство повышения двигательной активности слепых младших школьников в режиме учебного дня. //Совершенствование физ.-го воспитания слепых и слабовидящих школьников.-М., 1987.-С. 64-70.
3. Солнцева Л.И. Развитие компенсаторных процессов у слепых детей дошкольного возраста.- М., 1980.ц. 78-79.
4. Cutsforth T. The Blind in school and Society. "American Foundation for the Blind", N.Y., 1951, p. 269.

РЕЗЮМЕ

РОЛЬ ЗВУКОВЫХ ОРИЕНТИРОВ В ПОДВИЖНЫХ ИГРАХ НА РАЗВИТИЕ ОРИЕНТИРОВКИ В ПРОСТРАНСТВЕ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ

Мурадян С.В.

В статье рассматривается важная роль звуковых ориентир в процессе обучения ориентировки в пространстве детей с нарушением зрения. Рекомендуются средства, методы и условия использования звуковых ориентиров, действий с предметами на развитие активности в подвижных играх у незрячих и слабовидящих детей.

SUMMARY

THE ROLE OF SOUND MARKS IN MOBILE PLAYS AIMED AT SPACE ORIENTATION OF CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS

Muradyan S.V.

In the article, the role of sound marks in the process of teaching of space orientation of children with visual impairments is discussed. Means, methods and conditions of use of sound marks, of actions with objects are recommended to develop active awareness in mobile games of children who have blindness or visual impairments.